

**Palme och den socialdemokratiska utopin
– en bitvis självbiografisk betraktelse**

Johan Lönnroth

**Palme och den socialdemokratiska utopin
– en bitvis självbiografisk betraktelse**

Johan Lönnroth

Tankeverksamheten inom Arbetarrörelsen i Göteborg

Om författaren

Johan Lönnroth är matematiker och nationalekonom vid Göteborgs universitet och har varit ledamot i Göteborgs kommunstyrelse och i riksdagen för Vänsterpartiet. Mellan åren 1999 till 2003 var han förste vice partiordförande för V mellan 2004 och 2009 ordförande för Vägval Vänster. Har bl.a. skrivit böckerna *Marxismen som politisk ekonomi: en kritik av några moderna Marxtolkningar* (1977), *Politisk ekonomi: svenska och internationella tanketraditioner* (1989) samt ett stort antal artiklar i svenska och utländska tidskrifter, huvudsakligen om ekonomisk idéhistoria. Han är aktuell med boken *Albin Ström och det frihetliga spåret i svensk arbetarrörelse* (Göteborg: Korpen andra upplagan 2016) och med rapporterna *Fragment av en hegeliansk historieskrivning över nationalekonomin från svensk horisont* (2014) och *Den svenska vänsterns historia* (2015, tillsammans med Jimmy Sand) på Tankeverksamheten.

Författaren vill rikta ett tack till Henrik Berggren och Kjell-Olof Feldt för värdefulla synpunkter på manuskriptet, men de har naturligtvis inget ansvar för slutprodukten.

Författarna svarar själva för framlagda uppfattningar och slutsatser i Tankeverksamhetens skrifter.

Ansvarig utgivare: Anders Nilsson
www.tankeverksamheten.se
redaktion@tankeverksamheten.se

ISBN 978-91-87077-51-7

Göteborg 2016

Förord

Där 30 år sedan Olof Palme mördades. Tankeverksamheten ger ut en rapport om hans tid och gärning av en kritiker - Johan Lönnroth.

Palmes eftermäle är skevt. Han förknippas främst med det internationella engagemanget (Sydafrika, Vietnam, Tjeckoslovakien) samt diverse affärer. Men det som var socialdemokratins stora gärning under hans tid, och som han i hög grad var drivande för, sammankopplas sällan med honom - utbyggnaden av den offentliga sektorn, sambeskattningens avskaffande och kvinnors intåg på arbetsmarknaden, föräldraförsäkringen, förskolereformen och utbyggnaden av utbildningssektorn.

Det är reformer som nu är så fast förankrade i samhället att det skulle vara politisk självmord för de partier som då rasade mot detta rödglöd-gade socialistiska vansinne att idag ifrågasätta det.

Man kan säga att partiet under hans ledarskap drev igenom makarnas Myrdals radikala program från 1930-talet början. Att detta inte var ett självklart vägval för socialdemokratien tre decennier senare framgår av det faktum att partiet år 1965 lade fram förslag om vårdnadsbidrag, och många ansåg att reformarbetet var färdigt med 1950-talets socialförsäkringar och ATP.

Så här i efterhand framstår Palmeperiodens reformvåg från slutet av 1960-talet och ett decennium framåt som det kanske mest bestående resultatet av socialdemokratins långa regeringsinnehav under 1900-talet. Det förändrade Sverige på ett avgörande sätt. Jämlikheten och den individuella friheten ökade på djupet i samhället på ett sätt som inga andra politiska reformer har åstadkommit.

Men eftermälet har nog också präglats av att Palme med tiden slets ner av hatet, politiska motgångar och tidsvändan.

I en mening kan man säga att Johan Lönnroths text på sitt sätt är en äreräddning av Olof Palme – även om det inte är någon hyllningsskrift och den behandlar de svåra åren i hans gärning. Med kritisk realism tecknas gestalten av en idéburen pragmatiker i en tid som blev allt besvärligare att hantera för socialdemokratien. Med självupplevd erfarenhet om det problematiska mötet mellan socialismens ideal och verkligheten under dessa år gör Lönnroth upp med en idealbild av Palme som i

efterkommande strider inom arbetarrörelsen har odlats på sina håll. Det är bra.

Palme är värd att minnas som han var och inte som djävul i någras ögon och helgon i andras.

Anders Nilsson

Redaktör för Tankeverksamheten

Palme och den socialdemokratiska utopin – en bitvis självbiografisk betraktelse

Palmes prognos för 1984

Enligt Klas Eklund (i *Palme* 2010) citerade Olof Palme Leszek Kolkowskis uttalande om att ”vänstern avsköndrar utopier som bukspottkörteln avsköndrar insulin”. Palme lär enligt Eklund också ha gillat den polske filosofens varning för att socialdemokratins pragmatiska och praktiska visioner sällan blir lika eggande som de totalitära ideologiernas. Björn Elmbrant spinner på samma tema (*Palme* 1989) och skriver att folk med tiden insåg att Palme inte bara var en värtalig ideolog utan i minst lika hög grad en praktisk politiker. Åsa Linderborg beskriver (*Socialdemokraterna skriver historia* 2001) hur Palmes partivänner i strid med borgerlighetens bild av Palme som en konfrontationspolitiker framhåller att han tvärtom var den tålmodige kompromisspolitikern. Och Kjell Östberg skriver (*När vinden vände - Olof Palme 1969 – 1986* 2009) att Palme var en av våra skickligaste praktiska politiker.

Det är också så ungefär som jag uppfattat honom. Att han följde den socialdemokratiska pragmatiska tradition som dominerat i partiet allt sedan Per Albin Hansson blev statsminister 1932 och som förstärktes ytterligare under Tage Erlanders rekordår och även under den mer problematiska period då Palme var partiledare. Nästan bara Ernst Wigforss vågade på den tiden tala om ”provisoriska utopier” trodde jag. Men efter att ha ägnat en hel del tid åt att läsa ett antal böcker om Palme och svensk socialdemokrati har jag börjat undra om det är riktigt så enkelt.

Jag citerar två meningar från hans berömda "Politik är att vilja"-tal på det socialdemokratiska ungdomsförbundets kongressfest i Stockholms Blå Hallen den 12 maj 1964:

Socialdemokratisk politik det är att vilja förändringen därför att förändringen ger löften om förbättring, näring åt fantasi och handlingskraft, stimulans åt drömmar och visioner... förändringen kan göra utopier till verklighet.

Ökning av välstånd och fritid bör år 1984 ha tingat oss att överge som en avgörande drivkraft för mänsklig strävan den konkurrens en mot alla som vi hittills i så hög grad har förlitat oss på.

Detta sistnämnda är en ganska märklig förutsägelse. Den överträffar nästan ekonomipristagaren Paul Samuelsons prognos från samma tid: att Sovjets BNP per capita skulle överträffa USA:s i just mitten av 1980-talet. Och den närmar sig rentav en bit drömmen om det kommunistiska eller klasslösa samhället där var och en får efter behov och arbetar efter förmåga. Och tänk att Palme vågade välja just året 1984, som väl syftade på George Orwells dystopiska roman, senare utnyttjad av högern som varning för all slags socialism och kommunism.

Palmes önskan om att konkurrensen skulle försvinna som avgörande drivkraft slog knappast in. Tvärtom blev 1984 året då Svenska Arbetsgivareföreningen höll sin segerkongress och då Pysslingen Förskolor AB liksom den privatägda Cityakuten i Stockholm etablerades. Samma år kom Berndt Ahlqvist och Lars Engqvist ut med *Samtal med Feldt* i vilken finansministern ställde sig positiv till privata daghem med argumentet att om den kommunala barnomsorgen nu var så mycket bättre än den privata så skulle dessa konkurreras ut. Och i valrörelsen 1985 kom så den berömda valaffischen med dalmatinerhunden:

JAG RÖSTAR PÅ SOCIALDEMOKRATERNA

för jag vill ha ordning på
Sveriges ekonomi!

I slutet av decenniet – efter Palmes död – trängde konkurrens-tänkandet igenom med full kraft också inom de tidigare skyddade delarna av ekonomin som skolan, vården och omsorgen. Det var kanske bra att Palme slapp uppleva det.

Jag möter Palme

Jag hade mött honom en gång innan han höll talet 1964. Det var några år tidigare på kursgården Forsakar i Skåne dit de göteborgska S-studenterna tagit med mig som förmodad blivande socialdemokrat. Där presiderade Olof Palme i en länsstol och vi andra stod runt omkring. Han sa säkert flera intressanta saker, men jag minns inte vad, lyssnade kanske inte, kände mig helt marginell, som den allra understa lakejen i Downton Abbey.

Jag kunde ju ha gått fram till honom och sagt att också jag har en adlig mamma som, för att citera Henrik Berggren (*Underbara dagar framför oss – En biografi om Olof Palme 2010*), ”kompenserade en förlorad yrkeskarriär med välgörenhet”. Eller att båda våra mammor sympatiserade med kväkarna. Eller att hans kusin Sven Ulric och hans familj tog hand om oss när mamma hamnat på sjukhus för sin bipolära sjukdom och det Lönnrothska hemmet var i kaos. På mammas sida hade jag dessutom adliga finlandsaktivister som liksom Palme valt officersbanans ”lysande elände” för att åter citera Berggren som i sin tur citerar min mormors kusin Agnes von Kru-senstierna i romanen *Fattigadel*.

Men jag hade ett i jämförelse med Palme mycket mer svårartat omvänt klasskomplex. Enligt pappa professorn sa jag som 15-årig på våren 1953, då han hade sagt att det var bra att den förfärlige sovjetiska diktatorn äntligen dött, att det sa han bara för att Stalin höll professorerna på mattan och höll på arbetarklassen. Jag skämdes så för min felaktiga klassbakgrund att när jag gick på sjön som mässuppassare som 15-åring så ljög jag och sa att jag hade proletär klassbakgrund.

Jag var ganska chockerad över supandet och ätandet av lyxmat på Forsakar. Jag var nämligen fostrad i de "högborgerliga sparsamhetsideal" som inte var "väsenskilda från de gråa skötsamhetsideal som arbetarrörelsen höll sig med" för att citera Göran Greider (*Ingen kommer undan Olof Palme* 2011). En av dem som predikat detta ideal för mig var min morfar Carl Lagercrantz, den triste Herman Ankarlod i *Fattigadel*, som trots att han var sparbanksdirektör vägrade åka taxi och bjöd på max en halv flaska lättöl till middagen när jag bodde inneboende hos honom på Drottninggatan i Stockholm då jag arbetade på regeringskansliet.

Riksplanering

Det var 1968 av alla år som jag klättrade upp i etablissemang, rekryterad som "sakkunnig" på matematiska planeringsmodeller i en arbetsgrupp i kanslihuset med uppgift att göra en fysisk riksplan. En förutsättning för att få detta högavlönade jobb var att jag uppfattades som socialdemokrat. Detta trots att jag kallade mig anarkosyndikalist och hade deltagit i organiserandet av SDS – Studerande för ett Demokratiskt Samhälle - på studentkåren i Göteborg. Egentligen var jag som 30-åring och akademisk lärare i matematik för gammal för sådant. Dessutom var jag trots det där med Stalin alldeles för borgerligt väluppfostrad i denna hyperradikala församling. När jag sa på ett möte att vanligt folk inte skulle förstå så svåra ord som monopolkapitalism sa den trotskistiske förläggaren René Coeckelberghs hånfullt att "äpplet faller inte långt ifrån päronträdet" och hela den fulla mötessalen skrattade hånfullt.

Kjell Östberg kallar i den första delen av sin biografi över Palme (*I takt med tiden - Olof Palme 1927 - 1969* 2008) den fysiska riks-

planeringen för Palmes "kanske viktigaste insats som kommunikationsminister". Idén fick han sades det bland mina arbetskamrater i kanslihuset i samband med det visionära miljöpolitiska tal som Palme höll som kommunikationsminister (han var utbildningsminister då jag anställdes 1968) på Föreningen för Samhällsplanerings årsmöte den 23 maj 1966. Kjell-Olof Feldt uttryckte när jag intervjuade honom (15.8 2015) lite brutalt motivet för riksplaneringen så att Palme behövde något mer än harvandet med vägar och järnvägar som kommunikationsminister.

Jag har inget minne av att Palme någonsin intresserade sig för vad vi gjorde. Det var statssekreteraren Lars Peterson som ledde arbetet. Vi kallades "Petersons pojkar" (inte en enda kvinna!) och blev fotograferade när vi gick in i dåvarande kanslihuset (numera del av riksdagshuset). Vi sades vara hemliga. Och visst ser det konspirativt ut, typ sovjetiska planbyråkrater utanför Kreml.

Efter ett tag upptäckte jag en lång lista med namn på dem som sökt min tjänst och som visste oändligt mycket mer än jag om fysisk planering men som troligen inte hade rätt partifärg. Den första frå-

gan jag fick var från ett kansliråd som ville ha min hjälp med att spekulera i valutor och som visste att jag undervisat i sannolikhetslära. Den andra frågan gällde när jag tänkte skaffa partibok. Ingen frågade efter ideologi eller ville prata om Vietnamkriget (jag var aktiv i Vietnamkommittén hemma i Göteborg).

Då trodde jag liksom Palme att "marknadsekonomi och vinstmotiv är alltför skröpliga instrument för att skapa en bättre miljö" (citat från Greider). Men Lars Peterson sa till på skarpen att det var företagens önskemål som var viktigast då vi förberedde riksplanen. Så vi placerade ut flera oljeraffinaderier och ett 50-tal möjliga lägen för kärnkraftverk längs Sveriges kuster. Hade någon citerat Palmes tal om konkurrens från 1964 för vår chef hade han knappast begripit vad som menades. Senare blev Peterson generaldirektör för SJ och ledde omvandlingen från statligt verk till konkurrensutsatt bolag (se *Ord & Bild* nr 8 1972 där jag fick äran att bidra med en text "SJ - ett offer för bolagssocialismen" tillsammans med Sven Delblanc, PC Jersild med flera).

Numera anser jag att marknadsmekanismen (skatteväxling, elcertifikat, handel med utsläppsrätter mm) oftast är effektivare instrument i miljöpolitiken än förbudslagar och planer av den typ vi gjorde. Så i motsats till Greider anser jag *inte* att "Palmes idé om samhällsplanering" står sig något vidare. Planering är meningsfullt om den som planerar har någorlunda mycket makt att genomföra planerna. Och det hade knappast staten då och ännu mindre nu. Politik är enligt min mening inte så mycket att vilja utan mer att ha makten och att kunna. Eller som Nils Karleby uttryckte det: "Det räcker inte att en sak är rättfärdig. Den måste också vara möjlig."

Palme och löntagarfonderna

År 1954 publicerade den svenska nationalekonomins långvariga översteprest Assar Lindbäck och Olof Palme en artikel i *Libertas* där de bland annat skrev att den samhällsbevarande delen av partiet gjort den totala idélösheten till sin politiska ideologi. Henrik Berggren sammanfattar:

De angrep föreställningen att enbart socialpolitiska reformer skulle omdana samhället i socialistisk riktning... Men när väl dessa bredsidor avlossats tappar de båda taget. De avslutar lamt med att de 'principiella skiljelinjerna mellan partierna dras fram i den aktuella politiken' utan minsta ansats att tala om vilka dessa skiljelinjer kan tänkas vara. I manuset finns ett alternativt slut om att man skulle 'beröra maktförhållandena i näringslivet' men det ströks.

Frågan om ägandet och kapitalmakten hade allt sedan det tidiga 20-talets diskussioner om det som då kallades "industriell demokrati" varit i stort sett död inom SAP. Först efter gruvstrejken årsskiftet 1969/70 och 1971 års LO-kongress kom frågan åter på den socialdemokratiska dagordningen. En utredning tillsattes och 1975 la utredarna Rudolf Meidner, Anna Hedborg och Gunnar Fond fram rapporten *Löntagarfonder*. Förslaget var att 20 procent av större företags vinst genom riktade nyemissioner skulle överföras till löntagarfonder knutna till fackföreningsrörelsen. Fonderna skulle vara aktiva ägare, bedriva aktiv näringspolitik och solidarisk strukturomvandlingspolitik.

I rapporten användes ett språk som knappast förekommit inom socialdemokratin sedan början av 1930-talet. Där stod bland annat:

Industrialismens historia är historien om uppkomsten av och konflikterna mellan klasser. Ett skäl till att makten över kapitalet ändå är viktig är att varje utvidgning av medbestämmande som löntagarna uppnår motsvaras av en förlust av makt och inflytande för kapitalägarna. Så länge kapitalet är privatägt finns därför ett motstånd mot ett utvidgat inflytande för löntagarna, vilket skulle bortfalla om kapitalet vore löntagarägt.

Rudolf Meidner sa uttryckligen när fonderna presenterades att de inte står i strid med marknadsekonomins principer. Han sa också:

Antingen rör vi oss mot kapitalet eller så rör sig kapitalet mot oss.

Jag tolkar det han sa så att Meidner insåg att keynesianismens efterfrågestyrande finans- och penningpolitik kraftigt försvagats i och med det lössläppta kapitalet och en valutamarknad som löpte amok efter det att dollarns guldförankring försvann 1971. Därmed så skulle också andan från Saltsjöbaden, den solidariska lönepolitiken och välfärdsstaten försvagas och kapitalmakten stärkas om inte något gjordes som stärkte fackets och löntagarnas makt.

Björn Elmbrant påpekar att unga liberaler som Ingemar Mundebo redan på 1950-talet hävdade att vinstdelning var ett sätt att upphäva motsättningen mellan arbete och kapital. Frågan om ökat ägande för anställda hade ju faktiskt också nu i början av 1970-talet i första hand drivits av Folkpartiet. I samband med uppgörelsen om överbrygningspolitiken på Haga slott i maj 1974 (mer om den senare) hade också regeringen på Folkpartiets initiativ tillsatt en utredning om hur löntagarna skall få inflytande och del av förmögenhetstillväxten.

Men Palme, som beskrev den samma år framlagda medbestämmandelagen som den största demokratireformen sedan den allmänna rösträtten, var skeptisk. Kjell Olof Feldt hävdade i min intervju med honom att Palme var rasande på att socialdemokratin skulle byta syn när Meidners förslag kom.

Henrik Berggren skriver: "Löntagarfonderna med sin närmast syndikalistiska karaktär var ur hans perspektiv ett förslag från helvetet" och att "redan sommaren 1975 hade Palme hävdad att Meidners idéer skulle leda till någon form av företagsegoism." På parti kongressen hösten 1975 sa Palme bland annat detta i samband med behandlingen av ett nytt partiprogram:

1944 års program säger att ägandet är det väsentliga. Men vi säger att arbetet är det väsentliga ... Det är i kraft av sin arbetsinsats - därför att de arbetar i produktionen - som arbetare och tjänstemän har rätt till inflytande

Också Göran Greider skriver att Palme ogillade löntagarfonderna och frågar sig om denne förstod vilket problem de skulle lösa: "Det är faktiskt oklart om han gjorde det". Jag tror för egen del att Palme liksom nästan alla inom SAP (eller VPK, det gällde också mig själv) knappast begrep vad det ursprungliga fondförslaget gick ut på.

1975 års fondförslag handlade om arbetarmakt och inte om statsmakt. De rymde också ett erbjudande till kapitalmakten: Om ni gör arbetarklassen till delägare kommer den att ta större ansvar för lönebildningen i en allt skarpare internationell konkurrens. Att en del av företagsvinsterna avsattes till nya löntagarägda aktier i stället för att gå till utdelning till de gamla aktieägarna innebar ju också ökat eget kapital i företagen. Visst, det var ett slags "företagsegoism", något som marxisten Meidner och hans medutredare insåg var nödvändigt att acceptera i den mördande globala kapitalistiska konkurrensen.

Här vill jag passa på att bemöta Göran Greiders bild av Anna Hedborg. Han skriver om henne att hon från början var en "radikal fondutredare" tillsammans med Rudolf Meidner, men i tidernas ände blev hon "en kylig samhällsingenjör som i utredningar ständigt letade efter olika sätt att skärpa socialförsäkringssystemen". Jag har en annan bild. Hon har hela tiden varit både radikal och konsekvent. Hon insåg både då och sedan, bland annat då hon la fram förslag om en äldreomsorgsförsäkring, att om de kollektiva omfördelade välfärdssystemen skall överleva måste de förändras så att de står pall för de alltmer gränslösa skattebaserna och den jämfört med varuproduktionen relativa fördyringen av den offentliga tjänsteproduktionen.

Palme var som sagt emot. Men i partiet och särskilt bland de aktiva medlemmarna var entusiasmen stor. De fick eldunderstöd av min dåvarande chef på nationalekonomiska institutionen i Göteborg Bo Södersten som lät publicera två stora artiklar i *Arbetet* i september 1975 under rubrikerna "Löntagarfonder breddar vägen till arbetarstyre" och "Kapitalisten har gjort sin plikt, Kapitalisten kan gå!"¹ På 1976 års LO-kongress skärptes förslaget ytterligare, bland annat genom att reducera minimistorleken på företag som skulle omfattas av förslaget.

Det gick mot riksdagsval och självklart blev fonderna en favorit i de borgerliga attackerna. Assar Lindbeck, som vid denna tid fortfa-

¹ Jag har skrivit om hans roll på institutionen i "Han var nog trots allt ganska nyttig för oss" i Mats Lundahl (red) *Den orädda debattören: en vänbok till Bo Södersten på 80-årsdagen den 5 juni 2011* (Ekerlids 2011).

rande var socialdemokrat, blev fondmotståndets flaggskepp. År 2012 beskrev han fondförslaget som ett slags "korporativ socialism" och en "märklig blandning av centralism och syndikalism" (*Ekonomi är att välja - Memoarer*). Han skrev också:

Det måste vara unikt att en intresseorganisation i ett demokratiskt land lyckas pressa ett stort politiskt parti att driva fram en omvälvning av landets ekonomiska mot stora delar av partiets ledning.

Fonddebatten ansågs allmänt ha bidragit till valförlusten i september 1976. Palme och socialdemokratin backade undan. Så fick vi de ganska meningslösa statsbyråkratiska så kallade löntagarfonderna 1983. Som var "iskalla bland jobbarna" som metallbasen Blomberg sa. Enligt Mikael Gilljam (*Svenska folket och löntagarfonderna* 1988) stod bara en fjärdedel av LO-medlemmarna bakom dessa fonder mot ca hälften för det ursprungliga förslaget. Det var lätt att med ett penndrag avskaffa dem när borgarna på nytt tog regeringsmakten 1991.

I fackföreningsrörelsen och särskilt inom Metallindustriarbetarförbundet hade det länge funnits en mer försiktig lönepolitisk diskussion om förmögenhetskoncentration och om vinstdelning, som pekade ungefär i samma riktning som de folkpartistiska förslagen. Klas Eklund skriver:

Hade debatten stannat vid dessa begränsade förslag om spritt ägande som ett inslag i lönebildningen hade Metalls och Folkpartiets idéer möjligen kunnat förenas i ett präktigt svenskt utredningsbetänkande.

Trots att jag i grunden sympatiserar med idéerna bakom 1975 års fondförslag kan jag instämma i det. Kapitalismens produktivkrafter var då knappast mogna för den arbetarstyrda marknads-socialismens produktionsförhållanden. Enligt Elmbrant trodde för övrigt inte ens Rudolf Meidner själv på att 1975 års förslag skulle kunna genomföras. Han visste väl hur främmande hans idéer var bland de ledande inom svensk socialdemokrati.

Palme, Sträng och överbryggningspolitiken

Den före detta lantarbetaren Gunnar Sträng hade en instinktiv känsla för klimatomslag även på ekonomins område. Han insåg redan när dollarmyntfoten började svaja i slutet av 1960-talet att den nationalstatliga efterfrågestyrningen blivit mer problematisk. Han varnade för ökad inflation, budget- och bytesbalansunderskott och slog via Riksbanken 1970 till med det så kallade idiotstoppet för bankernas kreditgivning. Han blev då utskälld efter noter av både borgerlig opposition och ledande nationalekonomer.

Regeringen Palme var pressad av fallande opinionssiffror och i oktober 1971 presenterades ett stimulanspaket på två miljarder kronor med bland annat investeringsstöd, förstärkta bostadsbidrag och statsbidrag för kommunala beredskapsarbeten. Palme hade innan dess kontaktat centerledaren Torbjörn Fälldin, men denne valde att i stället göra upp med de två andra borgerliga partierna om ett ännu större stimulanspaket med bland annat en fyra procentig momssänkning.

Borgarna talade inför valet 1973 om "de förlorade åren" och krävde med stöd av nästan alla etablerade nationalekonomer en mer expansiv finanspolitik. På mötet med Sträng om statsbudgeten på Nationalekonomiska Föreningen i januari 1973 gjorde Assar Lindbeck denna jämförelse mellan finansministern och en som var full:

Att se på budgetunderskottets storlek i stället för på det samhällsekonomiska läget är som när en berusad person går fram till en termometer och finner att den visar på 24 och utropar: 'fan, är det redan midnatt'

Också Palme ifrågasatte sin finansminister och tog initiativ till en uppgörelse med Folkpartiet och Centerpartiet om tillfälligt sänkt moms med tre procent, höjda barnbidrag och livsmedelssubventioner. Det talades allmänt om en överbryggningspolitik som innebar att Sverige genom expansiv finanspolitik i Keynes anda skulle hoppa över den pågående världskris som följt i spåren efter dollarfall och oljeprishöjningar. OECD:s ekonomer applåderade och *Interna-*

tional Herald Tribune satte rubriken: "En nation skapar ett mirakel trots världsrecession".

Ja, så lät det då. På senare tid låter det annorlunda. Klas Eklund skriver:

Överbryggningspolitiken visade sig vara en döbelnsmedicin... Resultatet blev kraftigt stigande kostnader, djup industrikras och en gradvis stagnerande ekonomi... 1980- och 1990-talens ekonomiska politik fick till stor del ägnas åt att reversera de ekonomisk-politiska beslut som fattats under 1970-talet. Palme sa att den borgerliga regeringen 1976 kom till "dukat bord". Det var gravt fel.

Borgarna vann regeringsmakten i valet 1976. Som Eklund konstaterar begrep inte heller de djupet i strukturkrisen. Hade det då varit bättre att vi i Sverige som i många andra länder redan då i mitten av 70-talet övergett de då ännu rådande ekonomiska doktrinerna? Jag tvivlar på det. Sverige lyckades ju trots allt i huvudsak behålla den nästan fulla sysselsättningen lite längre än i de flesta andra avancerade kapitalistländer. Men här liksom där tvangs - just som Rudolf Meidner förutspått - så småningom anpassningen fram, åtgärder som tillfredsställde det allt rörligare kapitalet.

Högervindar?

Göran Greider skriver att vid 1980-talets början nådde inkomstutjämnningen sin kulmen och att Olof Palme kände "högervinden" komma. Så det var en "högervind"? Betyder det att "vänstervinden" blåste under Fälldin i slutet av 70-talet och att den vände högerut under Palme efter valsegern 1982? Visst kan de ideologiska vindarna något ha påverkat, men i grunden var det nog mer den globala kapitalismens krafter - de som sket högaktningfullt i alla ideologier och om det var borgare eller sossar som satt vid regeringsmakten - som var huvudkraften bakom förändringarna.

Greider skriver också om åttiotalets "alternativa" vänstersocialdemokratiska tänkande. Så vitt jag förstår använder han då samma vänsterbegrepp som det som oftast fanns och fortfarande finns i media. Det används exempelvis av Tommy Möller och Margit Sil-

berstein i *En marsch mot avgrunden* 2013, där vänstern är de som tror mest på staten – inräknat militärapparaten. Ett exempel på en sådan vänsterman är vår nuvarande försvarsminister. För övrigt påpekar Elmbrant att det är svårt att tolka Palmes agerande i slutet av 1950-talet som något annat än att han ville ha atomvapen.

Ett exempel på en vänstersocialdemokrat för Greider är national-ekonomen Sven Grassman, som benhårt höll fast vid de keynesian-ska idéer som omfattades av nästan alla – till exempel Richard Nixon som 1968 utropade ”Numera är vi alla Keynesianer” fram till 70-talskrisen. Grassman hävdade att underskotten inte fanns och att all åtstramning och inflationsbekämpning var onödig. Men frågan är i vilken mening Grassman stod till vänster. Han var nästan rabiat motståndare till löntagarfonder, han ansåg att pengarna som gick till dem borde gå till ökad privat och offentlig konsumtion. Jag som mötte honom i en rad debatter (publiken stod alltid på hans sida!) vet. VPK hade – jag var för feg för att kritisera det - satt upp honom på vår riksdagslista i Stockholm inför valet 1982, det som ledde till att Palme kom tillbaka som statsminister. Greider skriver:

Bara en månad efter det att Palme framträtt som demokratisk socialist i valrörelsen 1982 sjösatte den nytilträdde Palmeregeringen en ekonomisk politik – själva hästkuren sjösattes av en jättedevalvering ... vänstern gick i taket.

Vad menar Greider då med ”hästkuren”? I februari 1981 hade sex yngre socialdemokratiska ekonomer – Villy Bergström, Klas Eklund, Harry Flam, Carl Hamilton, Nils Lundgren och Mäler Karl-Göran Mäler – annonserat den omläggning av politiken som nu var på gång i ett inlägg under rubriken ”Här är hästkuren” i *Arbetet*. De skrev att socialdemokratin måste bryta med många traditionella medel - t ex satsning på offentlig sektor - för att kunna hålla fast vid de traditionella målen som full sysselsättning och jämlik fördelning av välfärden. Fem typer av ingrepp var nödvändiga: Gör om det generella boendestödet. Använd avgiftsfinansiering mer. Förnya inte förtjänstutvecklingsgarantin för offentligt anställda. Minska industrisubventionerna. Höj skatten på olja.

De som nu formade partiets ekonomiska politik hade gissar jag redan då artikeln kom beslutat om en omläggning i enlighet med hästkurens riktning. Men i retoriken måste partiföreträdarna ta avstånd. Som Erik Åsbrink uttryckte problemet i en kallelse till ett möte i den socialdemokratiska ekonomklubben i maj 1981. Han skrev att syftet med mötet var

... att utröna på vilka punkter vi av ideologiska skäl måste ta avstånd från de nya lärorna respektive på vilka grunder det finns tankegods som kan vara användbart även i en socialdemokratisk politik.

Som Kjell-Olof Feldt beskriver det i *En Kritisk Beträktelse – Om socialdemokratins seger och kris* var devalveringen efter valet 1982 då det enda möjliga för att slippa överge den fulla sysselsättningspolitiken. Men jag minns Grassmans reaktion, visst gick han i taket.

Också Daniel Suhonens skriver i *Partiledaren som klev in i kylan* (Leopard förlag 2014) om det som hände 1982. Olof Palme angrep Torbjörn Fälldin i valrörelsen och sa att den borgerliga åtstramningspolitiken med deras sparprogram och upprepade devalveringar av kronan är "förtorkad". Suhonen framställer det så att Palme sedan kördes över av Feldt och den "kanslihusöger" som hade börjat infiltrera rörelsen. De hade börjat lyssna på fiendens påståenden om att keynesianismen inte längre fungerade. Men som Elmbrant skriver och som Feldt bekräftar är det fel:

Mig passar det bäst om du klipper till ordentligt med devalveringen sa Palme till Feldt i slutet av augusti 1982.

Klas Eklund, som rimligtvis måste räknas till det Suhonen kallar kanslihusöger, ger av naturliga skäl också en jämfört med Suhonens helt annan bild av det som hände när socialdemokraterna 1982 återerövrade regeringsmakten:

Inför valrörelsen 1982 lyckades Feldt och Carlsson hålla Palme i någorlunda strama tyglar... ju längre valrörelsen pågick halkade

dock Palme in i klassisk keynesianism... hans mest upprepade slagord blev svängrum i stället för svångrem.

Den fråga en kan ställa sig är i vilken utsträckning denna rollfördelning var en gemensamt uttänkt taktik och i vilken grad den speglade en genuin åsiktsskillnad. Eklund hävdar att det visserligen fanns en ideologisk skillnad mellan Palme och Feldt, som han kallar "regeringens två starkaste medlemmar", men också att "Palme klädde politiken de förde i mer traditionalistisk språkdräkt än vad Feldt gjorde".

En kan undra vad Greider och Suhonen menar att regeringen Palme borde ha gjort efter valsegern 1982. Struntat i växande underskott i bytesbalans och statsbudget? Visst, Grassman hade rätt i att de överdrevs, men långsiktigt var underskotten ohållbara. Alternativet till devalveringen hade varit väsentligt större besparingar i statsbudgeten än de som nu kom. I annat fall hade den kapitalflykt som devalveringarna bromsade kommit redan då. Kredit- och valutareglerna läckte nämligen som såll och var i det långa loppet omöjliga att upprätthålla. 1980-talets omläggning av S-politiken med avregleringar och reformbroms tvingades i allt väsentligt fram av en växande kapitalmakt, "högervindarna" var en följd av detta snarare än orsak.

90-talskris. Juholts seger 1993

Greider skriver att Palme skyllde opinionen mot den åtstramningspolitik som S-regeringen förde på 1980-talet på yttervänsstern. Men det var inte mycket till åtstramningspolitik som kom efter 1982 års devalvering. Och från och med kreditregleringens avskaffande 1985 och starten för avvecklingen av valutareglerna 1986 var det tvärtom hejdlös expansion som gällde. Först Palme och sedan Ingvar Carlsson ville eller vågade inte lyssna på riksbankschefens och Kjell-Olof Feldts vädjanden om att strama åt finanspolitiken för att bromsa den aktie- och fastighetsbubbla som växte fram.

Varken Palme eller Carlsson tycktes förstå hur impotent penningpolitiken blivit med oreglerade kapitalrörelser och fast valuta-

kurs eftersom räntan måste sättas så att utbud och efterfrågan på kronor balanserade kring den fastslagna kursen.

I desperation la regeringen fram sitt beryktade stopp för priser, löner och strejker i januari 1990. Feldt avgick och Mona Sahlin fick i uppdrag att informera om stoppaketet – ett tidigt exempel på en tendens som senare skulle bli allt vanligare, att patriarkalt dominerande församlingar skickar fram kvinnor för att förklara obehagliga beslut. Men paketet saknade majoritet, inte ens det eviga stödpartiet VPK ställde upp. Sommaren 1990 sprack bubblan. Sverige gick in i en djup kris.

På hösten 1990 togs beslutet inom regeringen att det överordnade målet för den ekonomiska politiken numera skulle vara att bekämpa inflationen. Och Ingvar Carlsson omvärderade det svenska EU-medlemskapet. Han skriver i sina memoarer (*Så tänkte jag*, Hjalmarson & Högberg 2003):

Ett av mina viktigaste argument för medlemskap i EG var att kampen mot arbetslösheten inte längre med framgång kunde föras inom nationsgränserna. Nationalekonomen Keynes hade lärt oss att lågkonjunkturer skulle mötas med en expansiv ekonomisk politik. Men sedan kapitalet börjat röra sig över nationsgränserna fungerade inte politiken som tidigare.

Borgarna vann valet 1991 och Carl Bildt bildade en fyrtiparti-regering. Men den hade ingen egen majoritet, Ny Demokrati blev vågmästare. Både S och V backade. Jag kom in som enda vänsterpartist från Göteborg och hamnade i konstitutionsutskottet. Vi hade bara extra suppleantplatser i utskotten så jag fick inte sitta med vid bordet. Utskottsordföranden Thage G. Peterson tog emot mig mycket vänligt och visade mig runt i riksdagshuset. Antagligen räknade han in mig som ett litet lamm i fårahjorden, som Palmes statssekreterare hade han enligt egen utsago varit ordningsman i statsrådsberedningen för att låna Kjell Östbergs karaktäristik hämtad från Petersons självbiografi.

Jag var knappast någon ulv i fårakläder, men inte heller fullt så lydlig som Thage G förmodligen hade väntat sig. Regeringen Bildt la

i sin första budget fram en rad besparingsförslag för att komma till rätta med det snabbt växande budgetunderskottet. Ett av sparobjekten var Datainspektionen. Socialdemokraterna motsatte sig häftigt besparingen och kallade in generaldirektören som drog vilka katastrofala effekter besparingen skulle få. Då yttrade sig Ny Demokratis representant Harriet Colliander och sa att även hon var emot besparingen. Jag minns hur alla huvuden plötsligt vreds åt mitt håll. V var ju plötsligt nu tungan på vågen.

Jag sa att jag nog tyckte att besparingen verkade väl motiverad. Stor förskräckelse och förvåning bland särskilt socialdemokraterna. De kunde ju inte veta att min partiledare kallade mig "stockholmshataren". Jag var nämligen för bantning av statliga verk och överflyttning av pengar och makt från dem till kommunerna. Det dröjde bara några minuter efter sammanträdet tills både min parti- och riksdagsgruppsledare sökte upp mig på riksdagsrummet: Vad i helvete håller du på med fick jag höra. Jag hade inte förstått att det låg en hel del i det som mina yngre mer revolutionära kamrater brukade säga: att V i Riksdagen var just ett ganska litet lamm i den socialdemokratiska fårahjorden.

Kronan hade kopplats till EG:s kalkylvaluta ECU i juni 1991. Det bidrog ytterligare till att Sverige drogs med i den internationella lågkonjunktur som också sammanhängde med Sovjetunionens kollaps. Men de internationella kapitalplaceringarna trodde inte på löftet att det nu var slut på devalveringspolitiken. Jag sa på gruppmöte att jag inte trodde att kronan skulle stå pall. Då sa Lars Werner: Jaså du tycker som Ian Wachtmeister? Även V hade ställt sig bakom fastkurslinjen. Regeringen Bildt vädjade om samarbete och socialdemokraterna gjorde upp om sparpaket sommar och tidig höst 1992 för att klara kronan från att falla. Men det var otillräckligt, trots att Riksbankens styrränta var uppe på nivån 500 procent. Den 19 november 1992 föll kronan.

Åren 1990 till 1993 föll värdet på realltillgångarna i Sverige från ca 3500 till ca 2500 miljarder kronor. Vi fick en arbetslöshet på nivåer vi inte upplevt sedan krisen i början av 1930-talet. Och det offentliga underskottet växte till mer än tio procent av nationalinkomsten. Alla riksdagspartier utom Ny Demokrati - och de flesta

nationalekonomer utom de mer extrema marknadsliberalerna – hävdade att krishanteringen inte enbart kunde överlåtas åt kapitalismens marknadskrafter samt att om inte de offentliga finanserna kom i ordning så skulle räntan på statsskulden äta upp den stimulanseffekt som de väldiga underskotten innebar.

Suhonen refererar vad som hände på S-kongressen i Göteborg i september 1993. Delegaten från Kalmar Håkan Juholt citerade Palmes kritik mot borgerlig åtstramning från valrörelsen 1982 när han talade för en motion som fördömde den borgerliga regeringens av det egna partiet genom uppgörelserna 1992 legitimerade sparpolitik. Motionen vann över partistyrelsens förslag till yttrande. Möller och Silberstein refererar till Lars Stjernqvist, som vittnade om hur förvånad Juholt blev över segern.

Den nyutnämnde ekonomiske talespersonen hette Göran Persson, jag minns när denne kraftfulle person dundrade in i finansutskottet, där jag hamnat efter en ganska dramatisk votering i vår riksdagsgrupp. Han – eller vem det nu var som skrev texterna – följde beslutet genom budgetmotionen i januari 1994. Visserligen föreslogs sänkt föräldraförsäkring från 90 till 80 procent, men som helhet innebar motionen ökade statsutgifter och sänkt skatt, vilket påstods leda till lägre arbetslöshet och budgetunderskott genom dynamiska effekter. Vilket fick Carl Bildt att påstå att vi vänsterpartister var klokare än socialdemokraterna, beviset enligt kritiska partikamrater för att jag stod till höger om Persson.

Perssons dubbelspel. Suhonens sociogram

Men motionen var knappast allvarligt menad. I juni 1994 bjöds Göran Persson in till Handelsbanken för att träffa bankens kunder. Där redovisade han en politik av den sort som senare skulle bli socialdemokratisk regeringspolitik med sammantaget större budgetförstärkningar än finansminister Wibbles så kallade Nathalieplan. Han fick då frågan om varför han inte gick ut offentligt med detta. Han skrattade och svarade att du som kan marknadens villkor vet väl att du behöver mer än 50 procents marknadsandel om du skall

kunna styra den! Till saken hör att socialdemokraterna då låg på över 50 procent i opinionsmätningarna.²

Vad skulle då ha hänt om Palmes och Juholts linje blivit regeringspolitik efter 1994 års val? Det är självklart omöjligt att svara på en sådan kontrafaktisk fråga. Min gissning är att Sverige hamnat i en situation som säkert på grund av vår relativt välordnade och okorrumpade statsapparat var bättre än Greklands idag, men ändå inte alldeles långt ifrån. Vad tror Greider och Suhonen? Är det självklart att expansiv ekonomisk politik alltid står till vänster om åtstramningspolitik? Hur ser de i så fall på Bo Lundgrens och moderaternas kritik mot överskottsmål och åtstramningspolitik åren kring millennieskiftet?

Göran Greider berättar om en reporter som frågade honom om vilka frågor Mona Sahlin borde ta upp i valrörelsen 2010. Och efter det att "Palmes ande" blåst in i honom sa han att hon:

... ska tala upprört om hur alliansen förstört A-kassan, om hur de nya sjukförsäkringsreglerna skapat ett mycket hårdare klimat som disciplinerar löntagarna, om denna känsla av att landet faller isär i en mediestödd elit av storstadsväljare och en landsort och landsbygd som i snabb takt avfolkas och försänks i medieskugga.

Men Sahlins problem var ju att nästan allt detta elände hade pågått i två decennier under såväl socialdemokratiska och borgerliga regeringar, om än i något raskare takt under de sistnämnda. A-kassan sänktes och sjukförsäkringarna försämrades redan på 1990-talet och såväl klassklyftor som klyftorna mellan stad och land hade ju, som Greider skriver om, ökat ända sedan början av 1980-talet. Och skatternas andel av BNP föll med totalt ca fem procent efter millennieskiftet och i ungefär samma årstakt under S-regeringar 2000 till 2006 som under alliansen 2006 till 2014. Arvs-

² Historien har jag från Handelsbankens dåvarande chefsekonom Lars Heikensten. Jag drog historien också för Göran Persson då jag intervjuade honom 14.10 2015. Han mindes inte och ville varken bekräfta eller dementera den.

och gåvoskatten avskaffades 2004. Och Göran Persson ville ha bort förmögenhetsskatten redan då.

Suhonen har satt ihop ett sociogram med ledande socialdemokrater som pryder ett uppslag på insidan av bokens omslag. Trots att det var under Ingvar Carlssons och Göran Perssons regeringar som socialdemokratin slog in på den väg som Suhonen kallar höger, så finns ingen av de båda inte med i sociogrammet. Den nya partihögerns ledande kraft är i stället "Sahlinisterna" som med hjälp av "Dambergarna" och "Lobbyisterna" sköt Juholt i sank när denne valdes till partiledare i mars 2011.

Också Gudrun Schyman får en släng av slev. Liksom Sahlin är hon "karismatisk, fast höger". Jag antar att jag som var Schymans vice också hade hamnat på högerkanten om jag hade förärats en position i sociogrammet. Den som läser Fichtelius intervjubok med Göran Persson har lite svårt att fatta det där. Persson, som väl ändå med Suhonens definition måste betecknas som klart till höger, gillar våra mer K-märkta efterträdare, som tydligen Suhonen likställer med Juholt, klart mer än Schyman och mig. Jag tror jag kan förklara det där. Persson föredrog alltid dem i mitt parti som hade en stark ideologisk retorik i stil med Juholts, men som sedan liksom honom föll undan. Som när Juholt som nyvald partiordförande agerade under arbetet med socialdemokraternas alternativa vårbudget. Citat Suhonen:

Håkan Juholt höll ett närmast ideologiskt tal mot det rutavdrag han nu föreslog att socialdemokraterna skulle acceptera.

Socialdemokratin och socialismen

I sin inledande sammanfattning i boken om Palme ställer Klas Eklund frågan:

Hur kommer det sig att denna gnistrande och dominanta mänskliga lämnade efter sig ett så svår definierat arv, ett så kluvet eftermäle?

Enligt min mening har detta kluvna eftermäle inte så mycket med Palme att göra. Det gäller hela socialdemokratin internationellt och

i den räknar jag in också postkommunistiska partier av den sort jag själv är medlem i. Björn Elmbrant skriver:

Redan under Palmes tid hos Erlander ängslades partiordföranden för att det saknades ett program för 'efter välfärdsstaten'. Projektet uppsköts när 'förväntningarnas missnöje' och det 'starka samhället' lanserades. I stället för ett nytt sortiment salubjöd Erlander/Palme mer av de gamla varorna.

Elmbrant citerar ett tidningsinlägg Palme gjorde i slutet av 1940-talet om att Marx och Engels i huvudsak var reformister, inga doktrinära kommunister. Och efter att ha läst Mats Lindbergs (han hette tidigare Dahlqvist) inledning till *Att studera Kapitalet* (Arkiv förlag 2013) är jag benägen hålla med åtminstone när det gäller Marx. Men när Elmbrant skriver:

Palme var en klar exponent för Ernst Wigforss påstående att arbetarrörelsens rötter är liberalism och marxism...

...så hänger jag inte längre med. Som Klas Eklund skriver var Palme med ett marxistiskt språkbruk snarare en "voluntarist", dvs. en som tror att den ideologiska och politiska 'överbyggnaden' styr den ekonomiska basen snarare än tvärtom. Eklund citerar det han kallar Palmes "mest berömda tal inför en jublande SSU-kongress", samma tal som jag citerar i inledningen av denna text:

Vi socialister är förmättna nog att vilja något därför att idén är viljans drivkraft, och vi är djärva nog att önska förändringen därför att förändringen kan göra utopier till verklighet.

Men vilken var då utopin? Eklund skriver också att Palme stod för den "prövande pragmatiska socialdemokratiska reformismens socialism" och citerar Björn Elmbrant som sagt att Palme "kunde beskriva även grå politik som små steg i en oavlåtlig strävan att nå det socialdemokratiska lyckoriket". Men Eklund är i ändå som jag tolkar honom i grunden kritisk:

Den vackra talekonsten kom emellertid efter hand att skapa en växande glapp mellan den verkliga politiken och hur den beskrevs.

Uppgiften var ju egentligen omöjlig. När väl det stora perspektivet (som Tingsten talade om) - kapitalismens avskaffande - i början av 1930-talet bytts ut mot det lilla - en stabil kapitalism att reformera i - för att citera ett gammalt VPK-program, blev drömmen om ett annat samhällssystem omöjlig. Socialism i ett land var aldrig möjlig. Det var förmodligen det Palme och Lindbeck insåg då de avstod från att ta upp maktförhållandena i näringslivet i inlägget från 1954. Att på allvar utmana denna makt inom nationalstatens ramar blev än mer omöjlig när den globala kapitalismens krafter sopade rent med alla utmanare från 1989 och framåt.

Daniel Suhonens boks avslutande mening lyder:

Makten ligger som en grynna i vattnet. Vi kan ana dess existens, men inte konturerna

Det är en suggestiv men svårtolkad bild. Kanske föreställer sig Suhonen Sverige (eller om det kanske är den svenska socialdemokratin) som ett fartyg som är ute på den globala kapitalismens svallande havsvågor. Makten är fast förankrad och oföränderlig. Bara skutan håller en fast kurs till babord om grynnan går det bra. Men det går inte bra. Inne i fartygets styrhytt rasar en kamp mellan det som Suhonen med hjälp av en formulering av två journalister från fiendelägren Timbro beskriver som ett ställningskrig mellan "socialdemokratisk och keynesiansk politik" å ena sidan och "den fria marknadens nyliberala och näringslivsfinansierade strategier". Och det är nyliberalerna som segrar, samhällsskutan girar stadigt åt styrbord.

Göran Greider skriver:

Gränsen för Palmes socialism löpte längs den offentliga sektorn. Varför har hela denna utbyggnad av den offentliga sektorn aldrig kallats socialism? Vinstmotivet var ju utraderat i dessa sektorer och de var, åtminstone i teorin, i stället styrda av behoven.

Och visst har Greider rätt till sina egna definitioner. Men hans socialism tror jag leder till samma uppgivenhet som Suhonens. Den bygger på tron att den offentliga sektorn ska växa in i någon slags nationalstatlig planhushållning. Och efter 1989 är den tanken helt död, eller åtminstone borde den vara det.

Ordet socialism förekommer på ett ställe i det socialdemokratiska partiprogrammet från 2013:

Fria och jämlika människor i ett solidariskt samhälle är den demokratiska socialismens mål.

Jag har svårt att tro att något annat svenskt politiskt parti inräknat Sverigedemokraterna skulle vara emot socialismen i denna mening, fast de skulle aldrig gå med på att kalla det socialism. Hur skall då innebörden tolkas? Jag vill gärna tro att det handlar om den ursprungliga idén som hyllades av några av de så kallade utopiska socialisterna och av den unge Marx: Socialismen som människornas frigörelse från främlingskapet i den kapitalistiskt ägda fabriken och deras skapande av de arbetandes fria associationer.

Greider skriver:

Självförvaltningsidéerna røjde ideologisk väg för kommande privatiseringar.

Jag tror snarast tvärtom. Det var nödvändigt att genom minskad centralstyrning och ökad brukarmakt effektivisera den offentliga sektor som hade växt fram under 60- och 70-talen och som i början av 80-talet inte längre rymdes inom skatteinkomsternas ramar. Det var den samlade attacken från privatkapitalets krafter kombinerat med oförmågan hos en förstelnad statlig och kommunal byråkrati som ledde till misslyckandet. Politikerna förmådde inte ställa rimliga krav på vem som fick äga de så kallade välfärdsföretagen efter konkurrensutsättningen (läs SNS-rapporten *Konkurrensens Konsekvenser* från 2011). Därmed var det fritt fram för skatteflyktande riskkapitalister att konkurrera ut kooperativ och andra självförvaltande alternativ.

Greider skriver:

Muren har fallit. I Västvärlden har industriarbetarklassen år för år minskat, både i antal och som motor i de olika arbetarrörelserna. En ny marknadsliberal världsbild har byggts upp av tusen tankekedjor världen över och under samma tid har stora delar av den intellektuella vänstern rört sig in i postmodernismens dunkla återvändsgränder. Mediernas roll är en helt annan än för ett kvartssekel sedan och mycket mer av en självständig agenda-sättare för all politik.

Visst. Men vad bör då göras?

Greider skriver också:

Fortfarande är det marxismen som förmår fånga vår tids totalitet bättre än något annat tankesystem.

Också om det är vi eniga. Men en bärande tanke i marxismen – i alla dess mångfaldiga varianter – är att det är den ekonomiska basen – produktivkrafter och produktionsförhållanden – som formar överbyggnaden – ideologierna, politiken – mer än omvänt. Palmes, Juholts, Greiders och Suhonens demokratiska socialism var en produkt av den nationella industrikapitalism med massbilism och masskonsumtion som växte fram i Europa under 1900-talet. Till den nya informationsteknikens produktivkrafter och den gränslösa finanskapitalismens epok hör den frihetliga och gränslösa socialismen.

*

Samtliga tidigare utgivna rapporter av Tankeverksamheten inom Arbetarrörelsen i Göteborg kan kostnadsfritt laddas ner i pdf-format från: www.tankeverksamheten.se

Sänd oss din epostadress till redaktion@tankeverksamheten.se så får du alla kommande rapporter gratis i din brevlåda.

Johan Lönnroth gör en kritisk betraktelse över Olof Palme och den socialdemokratiska utopin, och hur detta arv har förvaltats på sina håll inom arbetarrörelsen.

”Det är bra”, skriver Anders Nilsson i ett förord. ”Palme är värd att minnas som han var, inte som djävul i någras ögon och helgon i andras.”

Ansvarig utgivare: Anders Nilsson
www.tankeverksamheten.se
redaktion@tankeverksamheten.se

ISBN 978-91-87077-51-7